

Editorial

Είναι δίκαιο το δίκαιο; Η ερώτηση αυτή, μέσα από την αμφισημία του όρου « δίκαιο» - δίκαιο ως μορφή δικαιοσύνης και δίκαιο ως δικαιικό σύστημα- εισάγει στο πρόβλημα του ηθικού θεμελίου της κανονιστικότητας. Γιατί ο Νόμος αξιώνει την υπακοή των αποδεκτών του; Αρκεί η συνοδεία της έννομης συνέπειας από τη βία για να καταστεί υποχρεωτικός; Και αν η βία είναι νόμιμη επειδή ασκείται στο όνομα του Νόμου, είναι γι' αυτό και νομιμοποιημένη; Από πού προκύπτει τελικά αυτή η νομιμοποίηση;

Η διάκριση μεταξύ νομιμότητας και νομιμοποίησης, καίρια για τη φιλοσοφία και τη θεωρία του δικαίου, οδηγεί στο εξής ερώτημα: η νομιμότητα της βίας μπορεί πράγματι να εξηγηθεί από το ίδιο το δικαιικό σύστημα; Η κρατική βία είναι νόμιμη όταν ασκείται από τα αρμόδια όργανα υπό τις προϋποθέσεις και εντός των ορίων που θέτει ο Νόμος. Αυτό εξηγεί εσωτερικά της έννομης τάξης πότε η βία είναι νόμιμη, αλλά δεν απαντά στο ερώτημα γιατί ο Νόμος δικαιούται να την καταστήσει νόμιμη. Με άλλα λόγια, εάν η βία είναι νόμιμη επειδή την επιτρέπει ο Νόμος και ο Νόμος είναι υποχρεωτικός επειδή διαθέτει τη δύναμη να επιβληθεί, δεν οδηγούμαστε σε έναν κύκλο, όπου η ισχύς του Νόμου θεμελιώνεται τελικά στην ίδια του την ισχύ;

Την απάντηση στο ερώτημα της θεμελίωσης της κανονιστικότητας προσφέρει παραδοσιακά ο H. Kelsen μέσω της προσφυγής στον *Θεμελιώδη Κανόνα (Grundnorm)*, του οποίου η εγκυρότητα δεν προκύπτει από την εγκυρότητα ενός προγενέστερου κανόνα, αλλά προϋποτίθεται. Με τον τρόπο αυτόν, ο Kelsen φιλοδοξεί να λύσει το πρόβλημα μιας αέναης προσφυγής σε έναν ανώτερο κανόνα, συμφιλιώνοντας παράλληλα τη θεωρία του δικαίου με τη θετικιστική καμπή στον χώρο των επιστημών, απαλλάσσοντάς την από τα φυσικοδικαιικά της στοιχεία. Εάν υποθέσουμε ότι το δικαιικό σύστημα αρκείται στην αναγωγή της *πράξης βούλησης σε κανόνα δικαίου* επειδή βασίζεται σε έναν προγενέστερο κανόνα που εξουσιοδοτεί το όργανο να πράξει κατ' αυτόν τον τρόπο, τότε το δίκαιο απαλλάσσεται από την αναφορά του σε αξίες και ιδεολογίες. Ο 20ός αιώνας υπήρξε ο αιώνας της σχετικότητας των αξιών, ως θέσεων που δεν μπορούν να επαληθευτούν εμπειρικά και, κατ' επέκταση, επιστημονικά. Δεν ανήκει, συνεπώς, σε μια *καθαρή* θεωρία του δικαίου να εξετάσει αν ο κανόνας είναι δίκαιος. Αρκεί το γεγονός ότι είναι κανόνας.

Ωστόσο, παρά τον ευρηματικό χαρακτήρα της κελσενικής θέσης για τη συνθήκη δυνατότητας μιας *επιστήμης του δικαίου*, κατά τις καντιανές παραδόσεις, αυτή δεν απαντά στο ερώτημα γιατί ο αποδέκτης του Νόμου οφείλει να υπακούει στον Νόμο. Φυσικά δεν είναι ένα πρόβλημα αδιάφορο για τον Kelsen, καθώς αναφέρεται ήδη σε αυτό στο πρώτο κεφάλαιο της *Καθαρής Θεωρίας του Δικαίου* με αφορμή τη διάκριση ανάμεσα στη νομική

κοινότητα και μια συμμορία ληστών (The Law As a Normative Coercive Order, Legal Community and Gang of Robbers, Ch. I, 6, c, H. Kelsen, *Pure Theory of Law*). Προκειμένου να διαχωρίσει τη νομική επιταγή από την επιταγή ενός ληστή, δεδομένου ότι και οι δύο στηρίζονται στην απειλή της βίας, διερευνά το κανονιστικό θεμέλιο στο οποίο αυτές βασίζονται. Η πρώτη είναι έγκυρη επειδή πηγάζει από έναν έγκυρο κανόνα δικαίου, του οποίου η εγκυρότητα ανάγεται, σε τελευταία ανάλυση, στη *Grundnorm*, ενώ η δεύτερη αποτελεί μια πράξη βούλησης που δεν διαθέτει αντίστοιχη αντικειμενική κανονιστική σημασία. Τι θα συμβεί, όμως, εάν η συμμορία ληστών αποκτήσει και αυτή ένα σύστημα κανόνων που ανάγονται σε έναν Πρώτο Κανόνα, μια δική της *Grundnorm*; Εάν η εξαναγκαστική τάξη που εγκαθιδρύει επικρατήσει και λειτουργήσει *αποτελεσματικά* και κατά τρόπο διαρκή, μπορεί πλέον να προσλάβει τα χαρακτηριστικά μιας έννομης τάξης.

Σε εντελώς αντίθετη κατεύθυνση εγγράφεται η ντερριντιανή κριτική του θεμελίου της κανονιστικότητας. Ο Χρήστος Λιάκος φιλοδοξεί να αναδείξει τη ντερριντιανή θεωρία περί δικαίου και δικαιοσύνης εκκινώντας από τρία κείμενα του J. Derrida, τα οποία εκ πρώτης όψεως δεν συνδέονται μεταξύ τους, εντάσσονται όμως στην ίδια προβληματική: εκείνη της θεμελίωσης του Νόμου.

Αρχικά, το κείμενο εισάγει τον αναγνώστη στην ντερριντιανή αποδόμηση του ρουσσωικού επιχειρήματος περί θεμελίωσης του Νόμου σε μια «πρώτη σύμβαση», αναδεικνύοντας την κυκλικότητα του σχετικού συλλογισμού. Στη συνέχεια, εφορμώμενος από το κείμενο του J. Derrida *Περί του δικαιώματος στη δικαιοσύνη*, ο συγγραφέας εντοπίζει το πρόβλημα του «μυστικιστικού θεμελίου» του Νόμου στην αδυναμία θεμελίωσης του δικαίου σε μια αρχή δικαιοσύνης εξωτερική προς αυτό. Διότι, όπως γράφει, «η ιδρυτική πράξη του δικαίου δεν μπορεί να αντλήσει την ισχύ της από έναν κανόνα που θα προηγούνταν αυτής και θα της παρείχε εκ των προτέρων τη νομιμοποίησή της. Αν ένας τέτοιος κανόνας θεωρούνταν ήδη ισχύων, η πράξη δεν θα ήταν πλέον ιδρυτική, αλλά θα αποτελούσε εφαρμογή μιας προϋπάρχουσας κανονιστικότητας». Το άλυτο αυτό πρόβλημα της θεμελίωσης της κανονιστικότητας σε μια εξωτερική και «διάφανη», όπως γράφει ο Λιάκος, αρχή συνοδεύεται από την αδυναμία του υποκειμένου, ως αποδέκτη του Νόμου, να αποκτήσει πλήρη πρόσβαση σε αυτόν. Ερμηνεύοντας την καφκική παραβολή *Ενώπιον του Νόμου*, ο συγγραφέας επιμένει στη σχέση μεταξύ υποκειμένου και Νόμου και στην ένταση μεταξύ της καθολικότητας του τελευταίου και της *ενικότητας* του αποδέκτη του. Διαφαίνεται εδώ μια γενικότερη προβληματική, αυτή τη φορά υπό την οπτική του υποκειμένου και όχι του νομικού επιστήμονα: πώς μπορεί μια καθολική επιταγή να απευθύνεται όχι σε ένα αφηρημένο και γενικό σύνολο, όπως προϋποθέτει η νομική θεώρηση της καθολικότητας, αλλά σε καθένα από τα επιμέρους υποκείμενα που απαρτίζουν αυτή την αφηρημένη οντότητα; Η αδυναμία πλήρους πρόσβασης στον Νόμο συμμετέχει, κατά τον Λιάκο, στη

διατήρηση του «μυστικιστικού» του θεμελίου. Τέλος, το κείμενο στρέφεται στο ερώτημα πώς είναι δυνατόν ένα υποκείμενο, το οποίο δεν έχει πλήρη πρόσβαση στο θεμέλιο του Νόμου, να παραμένει παρ' όλα αυτά υπάκουο σε αυτόν. Η απάντηση αναζητείται στον τρόπο συγκρότησης της ίδιας της ταυτότητας του υποκειμένου μέσα από τις κοινωνικές πρακτικές στις οποίες συμμετέχει. Συμμετέχοντας αναγκαστικά σε αυτές, το υποκείμενο εντάσσεται στις «τελετουργίες» οι οποίες αναλύονται μέσω του L. Althusser και οι οποίες συμβάλλουν στην αναπαραγωγή της *πίστης* στο δικαιοσύνημα και, κατ' επέκταση, στη διατήρηση μιας καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων.

Δήμητρα Σπαρτοπούλου

*Υποψήφια Διδάκτορας
Πανεπιστήμιο Paris-Panthéon-Assas*